

הגאון רבי יעקב לוברבוים זצ"ל אב"ד ליסא מח"ס "נתיבות המשפט" ועוד

בסוגיא דפסחים דף מג

^{אוצר החכמה}

רבינו נולד בסביבות תק"ל ובשנת תקס"ט עלה על כס רבנות ליסא ומאז נקרא רבינו יעקב מליסא. וכשנדפס ספרו "נתיבות המשפט" בשנת תקס"ט הפך ספרו לספר יסוד של לומדי התורה ונקרא בפי כל בעל הנתיבות. רבינו נפטר בכ"ה אייר תקצ"ב ונקבר סמוך לקבר ידידו בעל "קצות החושן".

בספרייה הלאומית ירושלים נמצא כת"י (מספרו 805776) ובו שני חידושים על הש"ס מרבינו. מביאים אנו כאן חידוש אחד ע"מ פסחים. ההעתיקה והעריכה נעשו ע"י המערכת. תודתנו נתונה לבית הספרים הלאומי על הרשות לפרסם חידוש זה.

פסחים מג, א. זה הכלל כל שהוא מין דגן. תניא אמר ר"י וכו' מאחר ששנינו כל שהוא מין דגן ה"ז עובר בפסח למה מנו חכמים את אילו כדי שיהי' רגיל בהן ובשמותיהן וכו'. הרי אילו באזהרה. מאן תנא דחמץ דגן גמור ע"י תערובות ונוקשה בעיניה בלאו, אמר ר' יודא ר"מ היא דתניא שאור ישרף וכו' ושמעין לר"מ דאית לי' נוקשה בעיניה בלאו וכ"ש חמץ גמור ע"י תערובות. ר"נ אמר ר"א היא דתניא על חמץ דגן ענוש כרת ועל עירובו בלאו. ושמעין לי' לר"א דאמר חמץ דגן גמור ע"י תערובות בלאו וכ"ש נוקשה בעיני' בלאו, ור"נ מ"ט לא אמר כר"י, אמר לך דלמא ע"כ לא אמר ר"מ התם אלא נוקשה בעיניה, אבל חמץ דגן ע"י תערובות. ור"י מ"ט לא אמר כר"נ אמר לך ע"כ לא אמר ר"א התם אלא חמץ דגן גמור ע"י תערובות, אבל נוקשה בעיניה לא ותניא כוותי' דר"י כל מחמצת לא תאכלו לרבות כותח הבבלי ושכר המדי וחומץ האדומי וזיתום המצרי יכול יהא ענוש כרת, ת"ל כי כל האוכל חמץ ונכרתה, על חמץ גמור ענוש כרת, ועל עירובו בלאו. מאן שמעת לי' דאמר על עירובו בלאו ר"א הוא ואילו נוקשה בעיניה לא קאמר, ש"מ נוקשה לר"א לית ליה. עכ"ל הגמרא בקוצר.

התמיהות אשר נפלו בסוגיא המה:

(א) דברי רש"י ד"ה מאן תנא הוא תמוה. שכתב הקושיא הגמרא הוא מתכשיטי נשים וז"ל, ותכשיטי נשים בעיניה הוא אבל נוקשה הוא דאינו ראוי לאכילה. ולא נקיט זומן ועמילן. ובסמוך ד"ה כותח נקט רש"י זמין ועמילן ולא נקיט תכשיטי נשים.

(ב) דהא בש"ס מקשה מאן תנא ומשני הא מני ר"מ היא או הא מני ר"א היא, ואי כפירוש רש"י דקושית הש"ס הוא רק על תכשיטי נשים, הא מצינו תנא במתני' ר"א אומר אף תכשיטי נשים.

(ג) קושית מהרש"א על תוס' ד"ה מאן תנא וז"ל התוס', משמע מהכא דאי לאו דאיתרבי חמץ נוקשה למלקות אפי' איסור לא הוי ב"י. ותימא לר"י דבפ"ק דחולין וכו' והשתא מנ"ל דהוי חמץ לענין תודה, דלמא שאני התם בחמץ בפסח דרבי' קרא למלקות עכ"ל. והוא תמוה דמה הוצרך תוס' להקדמה זו דאי לאו רבויי אפי' איסור לא ה"י בו, דבלא זה ג"כ מצי התוס' להקשות דהיכי מוכח מדלקי עליו דחמץ הוא לענין לחמי תודה, דלמא שאני חמץ בפסח דרבי' קרא למלקות. ועוד היכי מוכח משמעתין דאי לאו רבויי דאפי' איסור לא הוה בו כמו שהקשה המהרש"א.

(ד) קשה על הגמרא איך מוכיח ר"י כיון דאמר ר"מ נוקשה בלאו מכ"ש חמץ גמור ע"י תערובות, ור"ג מוכח מר"א להיפך, מה ענין זו לזו כלל ומה עירוב נוקשה ותערובות יחד, הלא אין להם שייכות כלל.

(ה) קשה בר"ג נקיט ור"ג אמר לך דלמא ע"כ וכו' ובר"י לא נקיט דלמא אלא ע"כ לא קאמר ר"א התם וכו' והוא תמוה.

(ו) קשה קושית התוס' ד"ה ואילו נוקשה וכו' שהקשה למה דלמא משום הכי לא חשיב ליה משום דכ"ש הוא ע"ש.

(ז) קשה קושית הב"י [ד"ה ומ"ש רבינו קפד, א] על הטור בסימן תמ"ב שכתב לר"א ערובו וגם נוקשה בלאו והא אמרין בגמרא דתניא כוותיה דר"י דנוקשה לר"א לית ליה.

(ח) קשה על הרי"ף [מג, א] דפסק כרבנן דר"א בכותח הבבלי דעל ערובו בלא כלום והוא נגד סתם משנה דאלו עוברין והא קי"ל הלכה כסתם. ונהי דבנוקשה תירץ הב"ח דהוי סתם ואח"כ מחלוקת דר"י ור"מ במתני' דשיאור ישרף ואין הלכה כסתם, מ"מ בתערובות קשה אמאי פסק דלא כסתם משנה.

^{הערה}ועתה נבוא לתרץ ומקודם ניישב פירוש רש"י שהוא תמוה שפירש קושית הגמרא דמאן תנא דוקא על תכשיטי נשים ולא זמין ועמילן. ונראה דהנה ע"כ הא דמקשה מאן תנא דנוקשה ותערובות בלאו, ע"כ צ"ל דמתמיה דמהיכי תיתי נחייב בחמץ יותר משאר איסורין, וע"כ צ"ל דהמקשה סובר דבשאר איסורין בכה"ג לא מיחייב, דאי גם בשאר איסורין בכה"ג מיחייב אין כאן תימה בחמץ, דמהיכי תיתי יוגרע חמץ משאר איסורין. ובתערובות י"ל דניחא. דהנה בסוף הסוגיא דמשרת כתב, דרבנן דפליגי עליה דר"א בכותח ע"כ לית להו טעם כעיקר דאורייתא ע"ש וא"כ המקשה שהקשה מאן תנא דמחייב בתערובות ע"כ ג"כ סובר דהלכתא שטעם כעיקר לאו דאורייתא וא"כ ע"כ סתם משנה דהלכתא סובר ג"כ דבשאר איסורין טעם כעיקר לאו דאורייתא, רק בחמץ גמור ואסור לכ"ע. ולזה מקשה שפיר מאן תנא דס"ל דחמץ חמור משאר איסורין, ואמאי יהא עובר על תערובות חמץ. ובנוקשה דמקשה מאן תנא ג"כ ע"כ צ"ל כמ"ש הפ"י, דהקושיא הוא כיון דבכל איסורין אין לוקין אלא כדרך אכילתן כמבואר בפסחים כ"ד ע"ש.

ולפ"ז יתבאר דברי רש"י על נכון. דהוצרך לפרש דהקושיא הוא רק מתכשיטי נשים שכתבו התוס' לעיל [מד, ב ד"ה טיפולן] דמאס טפי ולא חזי לאכילה כלל, לכן פירש רש"י ד"ה מאן תנא תכשיטי נשים בעיניה הוא אבל נוקשה הוא דאין ראוי לאכילה. אבל מנוקשה דזומן ועמילן דגם רבנן מודים ביה דעובר עלי', לא הי' יכול להקשות, דהא ע"כ צ"ל דנוקשה דזומן ועמילן חזי לאכילה קצת כמ"ש המ"א בסימן תמ"ב [ס"ק א] ואפי' בשאר איסורין בכה"ג חייב. דאלת"ה קשה לעיל בדף כ"ד [ע"ב] דחשיב איסורין דלקו בהו שלא כדרך אכילתן, כגון כלאים נחשב נמי חמץ בפסח, דהא דנוקשה דזומן ועמילן אף רבנן מודים דעוברים עליהם. ועוד קשה קושיית הר"ן [ד"ה ת"ר יג, ב] להנך פוסקים דס"ל דנוקשה אסור מדאורייתא, א"כ תאסור נמי נותן טעם לפגם, אלא ודאי דנוקשה דזומן ועמילן חזי לאכילה קצת כמ"ש המ"א שם ואסור כה"ג אף בשאר איסורין. ונוקשה דתכשיטי נשים דחשיב ר"א, ע"כ לא חזו לאכילה כלל דמאס טפי כמ"ש התוס', דאל"ה באיזה סברא פליגי חכמים ור"א ומה שיעור יש ביניהן. ועוד דכתבו התוס' בזה הכלל כל שהוא מין דגן ר"א קתני לה, דלרבנן הא איכא תכשיטין דלא חייב עלי'. ואי נמי דלר"א איכא ג"כ מין חמץ דמאס ביותר שאינו חזי לאכילה כלל דאינו חייב עלי', א"כ זה הכלל מאן תני לה, אלא ודאי דתכשיטין לא חזו לאכילה כלל ואפ"ה מחייב ר"א משום דס"ל

בכל איסורין שבתורה דחייב עליהו אפי' שלא כדרך אכילתן. וראיי' לזה דבפסחים כ"ד מביא סיעתא להא דאין לוקין אלא כדרך אכילתן מהא דאין סופגין את הארבעים אלא על היוצא מן הזיתים והענבים בלבד, אלמא במשקין היוצא מן הפירות חשיב שלא כדרך אכילתן, ובחולין דף קכ"ב מבואר דר"א מחייב על המשקין היוצא מן הפירות, הרי מבואר דר"א ס"ל דאפי' שלא כדרך אכילתן חייב. ולזה פירש רש"י שפיר דע"כ קושית המקשן לא הוי רק מתכשיטין דלא חזי לאכילה ובשאר איסורין כה"ג הוי פטור דשלא כדרך אכילתן אין לוקין ומהיכי תיתי נחייב בחמץ, אבל מנוקשה דחשיב ת"ק דחייב גם בשאר איסורין משום דחזי לאכילה קצת, ל"ק כלל מאן תנא.

ואי תקשה דהאיך שייך להקשות מאן תנא הואיל ור"א קתני לה להדיא במתני', די"ל דהמקשן סובר מדלא כללינהו בחד בבא ואלו עוברין (דהיינו בבל יראה כמו שפרש"י), והרי אלו באזהרה (דהיינו האוכלן), ולזה סבר המקשן דלא פליגי ת"ק ור"א רק לענין בל יראה. דהא כתבו תוס' במתני' ד"ה אילו עוברין דאף דלענין אכילה חייב מ"מ לענין בל יראה דלא אתרבי פטור, וי"ל דפליגי אי מקשינן שאור דראוי לשאור דאכילה, והא דקתני הרי אלו באזהרה, לענין אכילה סובר המקשה דכ"ע סברה לה, ולכך מקשה מאן תנא דסובר דיש ריבוי לענין לאכילה, ולבסוף דמוכיח הש"ס דנוקשה לר"א לית ליה מדלא חשיב לי', וכיון דלא חשיב ג"כ זומן ועמילן, ע"כ דגם זומן ועמילן לית ליה, דזומן ועמילן חזי לאכילה, ואף דשאר איסורין כה"ג חייב, מ"מ כתב הר"ן דכל אוכל חמץ למעוטא אמר, דכל אוכל בכרת ולא כל חמץ וז"ל לריבוי ללאו. ולרבנן דלא דרשי כלל אתיא למעוטא מלאו ומכרת, ולזה מוכח הש"ס דע"כ ר"א ממעט נוקשה מכל אוכל חמץ, דמסתבר יותר למעוטי נוקשה לריבוי תערובות דלא חשיב לי'. וא"ש דברי רש"י.

ולפ"ז יתבאר על נכון דברי הטור בסימן תמ"ב. דהא הטור כתב שם דבכוח לית בהו טעם כלל רק קיוהא בעלמא, ובכל איסורין כה"ג פטור, ואי לאו ריבויי הי' פטור בודאי אפי' בחמץ. והקשה הש"ס שפיר מאן תנא דאית לי' ריבויי דחשיב בתערובות חמץ אף בלית ליה טעם כלל, אף דפטור בכה"ג בכל איסורין, ובנוקשה הוי קושית הגמרא מתכשיטי נשים כמו לפי רש"י, אבל נוקשה דזומן ועמילן דחזי לאכילה קצת דחייב בכה"ג בכל איסורין, ודאי דאף בחמץ חייב אפי' אי לאו ריבויא, (לפי המסקנא דאיתא בי' חמץ לרבווי ומעוטא) אא"ל כפי' רש"י דלר"א אפי' נוקשה דזומן ועמילן לית ליה, דהאיך אפשר לומר דמסתבר לי' לר"א טפי למעוטי נוקשה דזומן ועמילן דחזי לאכילה דחייב בכל איסורין בכה"ג, לפוטרו בחמץ, ולרבות מהרבווי דתערובות שאין בו טעם כלל רק קיוהא בעלמא דפטור בכל התורה, לחייב אותו בחמץ, זה לא מסתבר כלל. בשלמא לרש"י דס"ל דבכוח טעם גמור אית בי', י"ל דלמסקנא אית לי' לר"א ככ"ע בכל איסורין, וא"כ כותח בזומן ועמילן שווין לחיוב בכל איסורין, ובחמץ דאית מעוטא ורבווי יוצרך לרבות אחד מהן ולמעט אחד מהן, י"ל דחמיר לי' לר"א תערובות דלכ"ע, מנוקשה בעיני', ומסתבר לי' יותר לרבות כותח ולמעט נוקשה. אבל להטור ודאי לא מסתבר לומר, דיותר מסתברא לריבוי מה דפטור בכל התורה ולמעט מה דחייב בכל התורה ולהפוך זה א"א, וע"כ צ"ל דאינו ממעט נוקשה דזומן ועמילן כלל רק תכשיטי נשים קא ממעט.

והא דלא חשיב ג"כ זומן ועמילן, לא קשה כלל לשיטת הטור, דכיון דזומן ועמילן הוא דבר דחייב בכל התורה כולה, לא צריכין למילף כלל מריבוי דכל קודם שהזכיר התנא שיש מיעוט לתנא, והתנא לא חשיב רק דבר דאחי חיובא דלא מרוביא דכל, כגון כותח, דבלאו ריבויא הי' פטור, משא"כ תכשיטין אילו הי' מחייב ר"א, ע"כ מריבויא אתי, וא"כ הי'

לתנא לחשוב ג"כ תכשיטין גבי הא, כיון דג"כ אתי מריבויא דכ"ע, משא"כ זומן ועמילן א"א למחשבי' כלל אפי' לאשמועינן לפוטרו מכרת, כיון דמתחיל התנא דרשא דכל אתי לרבות, א"א לחשוב רק אותן דנפקא מריבוי, משא"כ זומן דלא נפקא מריבויא דכל א"א למחשבינהו גבי ריבוי דכל וא"ש.

ולפ"ז אפשר לתרץ המחלוקת דר"י ור"מ. דמר ס"ל דנוקשה וה"ה לתערובות ומר ס"ל תערובות וה"ה [נוקשה] לפי גירסת הב' דגריס ה"ה במקום כ"ש, שה"ה וכ"ש תמוה מאוד כמו שתמה הפ"י [ד"ה בגמ' אמר רב יהודה] דמה ענין זה לזה לתלותם זה בזה, ולפי הנ"ל א"ש, דהנה בחולין צ"ח [ע"ב] גבי רבא אמר לא נצרכה אלא לטעם כעיקר דבקדשים אסור והכא שרי. פרש"י דס"ל לרבא דמשרת להיתר מצטרף לאיסור הוא דאתי, ולכאורה הוא תמוה, דהא הש"ס מקשה בפסחים מ"ה ע"ב דנילף מנזיר לכל התורה כולה דהיתר מצטרף לאיסור, ומשני דהוי נזיר וחטאת שני כתובים הבאים כאחד. ולפ"ז לרבא דס"ל דחטאת לטעם כעיקר ומשרת להיתר מצטרף לאיסור, וא"כ הדרה קושיא לדוכתא, דלילף מנזיר לכל התורה כיון דחטאת לטעם כעיקר אתי ליכא בב"י.

ולתרץ זה נראה דהנה במס' נזיר אמרו ורבנן הני מיצרך צריכי. דאי כתב רחמנא נזיר הוה אמינא מה לנזיר שכן חרצן אסור לי'. והובא בתוס' לקמן מ"ה ע"א ורבנן אמרי וכו', וע"כ צ"ל לרבנן דסברי לי' דנזיר וחטאת לטעם כעיקר ומנזיר ילפינן לכל איסורין, הא איכא למיפרך מה לנזיר שכן חרצן אסור. ומחטאת ג"כ ליכא למילף דחולין מקדשים לא גמרינן, אע"כ צ"ל דמבנייהו יליף. ולפ"ז א"ש, דכיון דרבא ס"ל דחטאת לטעם כעיקר, ונזיר להיתר מצטרף לאיסור ליכא למילף שוב מנזיר לכל התורה, משום פירכא דמה לנזיר שכן חרצן אסור לא. והנה הפ"י כתב דהא דפריך מה לנזיר שכן חרצן אסור לי' הוא משום דבכל התורה כולה שלכד"א ובנזיר אסור דחרצן לא חזי לאכול. ולכאורה קשה דא"כ לילף עכ"פ לאותן האיסורין החשובים בפסחים כ"ד דלוקין עליהן אפי' שלא כדרך אכילתן. אך זה לא קשה, דשלא כדרך אכילתן הוא רק כשגוף הדבר ראוי רק שאכלו שלא כדרך אכילתו, כגון שאכל חלב חי, אך כשגוף האוכל אינו ראוי לאכילה לכ"ע מותר מקרא דנבילה שא"ר לגר (כמו שביארתי בזה בספרי חוות דעת סי' ק"ב ע"ש) ודבר זה בכל האיסורים מותר. וכיון דבנזיר אפי' חרצן דגוף האיסור אינו ראוי לאכילה ואסרה רחמנא פירכא גמורה היא.

והנה רש"י בדף מ"ד [ע"א] ד"ה אפי' חמץ נמי כתב וז"ל דהא אמרינן על עירובו בלאו והיינו נמי היתר מצטרף לאיסור. ולפ"ז י"ל הא דמקשה מאן תנא על תערובות הוא אפי' למ"ד טעם כעיקר דאורייתא, ומ"מ הא כתבו תוס' בע"ז ע"ח בהדיא דבעינן דוקא שהי' כזית שלם מהאיסור, אבל על חצי כזית ודאי דאין לוקין, רק בבשר וחלב לקינן אפי' על חצי כזית בשר וחצי זית חלב.

וראייה לזה דהא בחולין ק"ח [ע"ב] מקשה הש"ס למאי דבעי למימר דגדי אסרה תורה ולא חלב והא איתמר דלוקין על חצי זית בשר וחצי זית חלב ואי נמי דבטעם לוקין אפי' על חצי זית האיסור עם חצי זית היתר כשיש טעם בהיתר, וא"כ מאי מקשה, הא אפי' לא אסרה התורה החלב משום בשר בחלב, מ"מ כיון שהבשר נבילה הוא לא יהא החלב רק מיא בעלמא, כשיש בהן טעם בשר לוקין אפי' על חצי זית בשר וחצי זית מים. וצ"ל בחלב, רק דמ"מ החלב לאו מטעם בשר בחלב אסור ולא הוי מין במינו עם שאר חלב, דאין הנאסר חמור מהאיסור, כמ"ש התוס' שם [ד"ה אמאי], אלא ודאי אפי' הטעם כעיקר אין לוקין רק בשיש כזית איסור, דכשיש רק פחות מכזית היתר בכלל היתר מצטרף לאיסור

הוא דלא שייך בכל החורה. ולפ"ז י"ל דקושיה דמאן תנא בתערובות הוא אפי' אי סבירא לי' דטעם כעיקר דאורייתא, מ"מ מקשה מאן תנא דלחייב על כזית כותח בלבד אף שאין בו רק חצי כזית חמץ שהוא בכלל היתר מצטרף לאיסור דליתא בכל התורה כמ"ש רש"י לקמן דכותח בכלל היתר מצטרף לאיסור.

ולפ"ז י"ל דר"נ ור"י בהא פליגי. דר"י כרבא ס"ל טעם כעיקר לא דנים רק בקדשים ומשרת להיתר מצטרף לאיסור הוא דאתי, והא דלא גמרינן מיני' שאר איסורין, משום הפירכא דמה לנזיר שכן חרצן אסור לי', דהיינו אף שאינו ראוי למאכל אדם, ומוקי למתני' דהכא דסתמא הוא אליבא דהלכתא. ולפ"ז בחמץ דאפי' נוקשה אסור, והיינו כמ"ש רש"י אף שאינו ראוי למאכל אדם וקי"ל דאפי' פת שעפשה ונפסל ממאכל אדם חייב בביעור, שפיר יש למילף חמץ לענין היתר מצטרף לאיסור דליכא פירכא גביה, ושפיר קאמר ר"י כיון דר"מ אית לי' נוקשה בלאו ממילא דה"ה לתערובות, דהא נוקשה גרע מחרצן, דהא חרצן אמרינן בשבועות כ"ב [ע"ב] דאף דלא אכלי לי' בעיניא, מ"מ ע"י [תערובת] מתאכיל, ובחמץ קי"ל דאפילו פת שעפשה ונפסל ממאכל אדם ואפי' לא מתאכל ע"י תערובות ג"כ חייב בביעור, וא"כ שפיר [יילף] חמץ מנזיר. ור"נ סובר כר' יוחנן אליבא דרבנן במשרת וחטאת לטעם כעיקר ולא מוכח מר"מ דס"ל בחמץ היתר מצטרף לאיסור י"ל דס"ל נוקשה בלאו, דהא ליכא מידי דיליף מיניה תערובות, דהא משרת לטעם כעיקר הוא דאתי, ושפיר קאמר ע"כ לא אמר ר"מ אלא נוקשה ולא תערובות אלא ר"א היא דשמעין לי' דאית לי' בחמץ על עירובו בלאו, והיינו היתר מצטרף לאיסור כמ"ש רש"י בריש מ"ד ע"ש.

ולפ"ז ע"כ מוכח דאית לי' לר"א גם נוקשה בלאו, לפי מאי דס"ל לר"נ דהלכתא דנזיר וחטאת לטעם כעיקר הוא דאתיא ובחמץ ס"ל היתר מצטרף לאיסור, א"כ קשה דנילף כל איסורין מחמץ שיהי' היתר מצטרף לאיסור דהא בחולין ק"ב גמרינן ג"כ מחמץ לשאר איסורין היכא דאיכא כרת, רק חלב אמרינן התם דלא גמרינן, משום שהותר מכללו. א"כ קשה למילף כל איסורין מחמץ דהיתר מצטרף לאיסור, ושני כתובים ליכא אליבא דר"נ, דנזיר לטעם כעיקר אתי. וע"כ צ"ל דס"ל ג"כ דנוקשה אסור, ושוב ליכא למילף מחמץ, שאיכא למיפוך כמו דפרכינן בנזיר, דמה לחמץ שכן נוקשה אסור לי' דהיינו אפי' שלא כדרך אכילתן. והא דלא פריך כן בחולין שם אפשר ס"ל כמ"ד בנזיר דלא חשיבי לי' פירכא. ור"י ס"ל דמשרת להיתר מצטרף לאיסור אתי, ושפיר אמר ע"כ לא אמר ר"א אלא תערובות, אבל נוקשה [לא], ומ"מ ליכא למילף מחמץ, דחמץ ונזיר הוי ב' כתובים ואין מלמדן, כמ"ש התוס' בדף מ"ה [ע"א ד"ה משום] דחמץ ונזיר שני כתובים הם.

וא"ש הא דאמר ר"נ דלמא ע"כ לא קאמר ר"מ. דכין דר"נ ס"ל כר"א, אית לי' לרבו לנוקשה ותערובות, א"כ נהי דלר"נ א"א למילף היתר מצטרף לאיסור מנזיר, מ"מ אפשר דר"מ כר"א ס"ל דמרכה בחמץ שניהם. אבל לר"י קאמר בשפה ברורה, א"כ לא קאמר ר"א דיש לו הוכחה לפי שיטתו דס"ל דמשרת להיתר מצטרף לאיסור אתי, א"כ ע"כ לא ס"ל נוקשה בחמץ, דאי ס"ל, א"כ קשה לר"א [למה לין] לריבוי מכל גבי חמץ להיתר מצטרף לאיסור הא איכא למילף מנזיר, ושאר איסורין בלא"ה ליכא למילף מנזיר, אלא ודאי דלית ליה לר"א נוקשה, ממילא אי אפשר למילף אפי' חמץ מנזיר, דהא איכא למיפוך שכן חרצן אסור לי'. ואמר תניא כוותיה דר"י דהא מוכח דלית ליה נוקשה מדלא חשיב לי' ק' התוס' דאומר לא חשיב לי' משום דכ"ש הוא.

ויש ליישב בפשיטות דהא לעיל הקשה הש"ס למה מנו חכמים את אילו ועיין תוס' שם [ד"ה למה] דכתבו דהיינו דלא לחשיב רק חדא מתערובות וחד מנוקשה, ומשני כדי שיהיה בקי בהן ובשמותיהן. וא"כ מוכח מדמני כל הני ע"כ משום שיהיה בקי בהן, וא"כ ה"ל למנות ג"כ זומן ועמילן, אלא ע"כ דלית ליה נוקשה כנ"ל ליישב פירושו.

ולפ"ז א"ש דברי הרי"ף שפסק בתערובות כחכמים נגד סתם משנה. ולפי הנ"ל יתיישב, ערובו השני היתר מצטרף לאיסור, כיון דבנוקשה הוי סתם ואח"כ מחלוקת והלכה היא דבנוקשה פטור, וגם קיי"ל בשאר איסורין ובנזיר דאין היתר מצטרף לאיסור, דנזיר וחטאת דתרווייהו לטעם כעיקר אתי, משום דאי אפשר למימר בחמץ דכל להיתר מצטרף לאיסור הוא דאתא ולריבוי תערובות, דא"כ קשה לילף שאר איסורין מחמץ, וא"כ דחכמים דנזיר דקיי"ל כוותיהו ס"ל ג"כ דבחמץ ג"כ אין היתר מצטרף לאיסור.

אמנם תוס' יש לו שיטה אחרת ומיאנו בפירוש רש"י שכתב דגריעותא דנוקשה הוי מטעם דלא חזו לאכילה, שאור ג"כ כתב רש"י ^{לחמץ} דלא חזו לאכילה. והנה לשיטת רש"י ע"כ איסורא אית ביה, להרבה פוסקים איסורא דאורייתא אית בהו. ותוס' מיאנו בזה דאי מטעם דהוי לא כדרך אכילתן, מ"מ חלוק הוא, דא"כ בחמץ שבמנחות דתלי הש"ס בחמץ בפסח, הא בהקרבה ודאי דלא שייך הטעם דשלא כדרך אכילתן ואפי' באיסורין גופה, דדברים דלא כתיבא בהו אכילה חייבין עלייהו, ושאור ודאי דלא פרח איסורא מיניה, רק שיי"ל דהוי שלא כדרך אכילתן, ובהקרבת מנחות לא שייך הא דשלא כדרך אכילתן לפרושא, דגריעותא דנוקשה הוא מטעם דהוי שלא כדרך אכילתן ולא הוי מצי התוס' להקשות מהא דמנחות, דשם לא שייך ריעותא זה, ושפיר קאמר הש"ס מדלקי עלי' חמץ הוא, ואף דבחמץ איכא ריבוי, והריבוי לא צריך רק לענין אכילה, דבעינן כדרך אכילתן, אבל לענין מנחות א"צ ריבוי. ולזה הקדימו התוס' דבכל השמעתין משמע דאי לאו ריבוי, דאפי' איסורא לא הי' ביי'. וכוונתו דאין הטעם בנוקשה משום דהתחלת חמץ לא נתחמץ גמור ולא הגיע לכלל חמץ שאסר רחמנא, דחמץ משמע שנתחמץ לגמרי ולזה אי לאו ריבוי אין בו שום איסור, ולכך קרא לי' להש"ס במנחות ובחולין שאור בריה שאינו לא חמץ ולא מצה, כמו דקרא לתחילת הציהוב בתורה בריה כיון שלא הגיע לכלל גדלות לא הוויין בכלל תורים, וממילא כיון דלאו שם חמץ עליו לית ביה שום איסור, כיון דלא חמץ הוא כלל. ומשמע להו כיון דלא פירש רש"י, לא קאי קושית הש"ס רק אתכשיטי נשים, ולבסוף מוכח גם זומן ועמילן לית ליה. ולרש"י מוכרח לומר דהוא מכח מיעוט דכל אוכל חמץ ולא כל חמץ, כמ"ש הר"ן. דהא נוקשה דזומן ועמילן חזי לאכילה, ולהתוס' לא משמע לי' המיעוט כמ"ש המהרש"א בהדיא. וגם לא משמע להתוס' ששיאור לא חזי לאכילה והחוש מכחיש. ועוד מהאי טעם נרבי מכל מה שלא חזי לאכילה, וא"כ נרבי נמי מכל חלב דלא חזי לאכילה, ולכך משמע להו דע"כ טעמא דנוקשה משום דלא נתחמץ כל צרכה. ולזה מקשה התוס' שפיר אהא דקאמר מדלקי עלי' חמץ הוא דלמא לעולם בריה הוא, רק רחמנא ריבויי ואסרה לאכול אף דבר שאינו חמץ, ולזה מתרצו דגם שם איכא ריבוי, דחמץ נוקשה הוי חמץ. ולכך מקשה שפיר כיון דלקי עליו ע"כ חמץ הוא, וכיון דאיתרבי חמץ נוקשה גם לענין תודה, ממילא יוצא בו גם ידי חימוץ. סליק.